

ЕЗОТЕРИЗМ РАНЬОГО ХРИСТИЯНСТВА

В християнстві існує дві течії: *догматичне* (щоденне, екзотеричне, профанне) і *містичне* (сакральне, езотеричне). Догматичне християнство намагається перемогти містичне. Протистояння між ними триває з часу перших Соборів. Заснування апостольської церкви в Римі Петром і Павлом мало на меті вихід християнства з общинної віри, віри учнів та послідовників Христа у світ, що спричинило втрату істинного значення Ісусового вчення і догматизацію його таїнств; дотримання церковних ритуалів, обрядів стає важливішим, ніж сам Ісус Христос. Такий процес профанації супроводжує будь-яке вчення, котре стає поступово доступним усім, така доля усіх таємних знань, які стають екзотеричними, бо у всі часи існують софісти та фарисеї. Але, що найбільш вражає, так це їхня агресивність та нетерпимість до точки зору, яку виражає раннє християнство.

Говорити окремо про “гностичний шлях” і “християнський шлях” недоречно. Вони були тотожні в період перших століть християнства. Тому і до раннього християнства можна віднести слова Ісуса: “...коли ви пізнаєте себе, тоді ви будете пізнані і ви дізнаєтесь, що ви – діти Отця живого. Якщо ви не пізнаєте себе, тоді ви в бідності і ви – бідність” (Євангеліє від Томи). Ставлення людей до вчення Ісуса можна побачити всередині I ст. н.е., коли проповідь християнства виходить за межі Палестини. Як відомо Ісус та Його учні не вели жодних записів, а практикували лише усну проповідь. Євсеній зберіг нам уривок з Послання Іренея, в якому останній так відгукується про свого вчителя Полікарпа: “Він часто згадував їхні слова (тих, хто бачив Ісуса – І.К.)... те, що чув від них і про чудеса Його, і про вчення... все це передавав у згоді з писанням... Я самовіддано слухав, запам’ятовував не на письмі, а у своєму серці”. Отже, “запам’ятовував у своєму серці”. Це той вислів, який характеризує християнство як езотеричне вчення. Підтвердженням цього є також слова: “Господь сказав учням:... ввійдіть в Дім Отця, не беріть же нічого в ньому і не виносьте назовні”.

Також необхідно згадати про “кумранську общину”, яка має пряме відношення до витоків християнського гностицизму. Членів цієї общини ще називають ессеями. Про них розповідають Йосип Флавій, Філон з Олександрії, римський письменник Пліній Старший. Ессеї жили в пустелі, сповідували юдаїзм, але вважали, що первосвященики осквернили Єрусалимський храм, збездивши та спотворивши вчення Старого Завіту. Тому вони не підтримували жодних стосунків з Єрусалимським храмом і стали називати себе “Новим Завітом”/ “Новим Союзом”. Цікаво, що ессеї/кумраніти здійснювали ритуальне омивання лише після глибокого внутрішнього каяття. Після глибокого каяття сходить Дух Святий, за умови бездоганного способу життя. Це перший факт, який співпадає з гностичним вченням про каяття. Гностики вчили, що Бог не може бути осягнений вірою, але тільки знанням. Що ж це за знання? Це

знання про дуальність світу, яку неможливо подолати людськими зусиллями, бо сама людина “буде розірвана в своїй основі від початку”. Є Царство Боже і світ. Світ – це видимий, фізичний, матеріальний світ, створений не з волі Божої. Але в людині присутнє світло Епіноїї – вічного життя. Архонти (духиправителі), які відпали від Невидимого Духа і були породжені без Його волі і думки, змішали матерію з душею і почали ревнувати до істинного Бога. “І людина відкрилася за допомогою тіні світла, яка є в ній”. Приходить Ісус, Син Людський та Спаситель роду людського, щоб врятувати душі. В трактаті “Вчення про душу” говориться, що душа з Плероми (Повноти Буття) впала в нижчий, тілесний світ, зробивши неправильний вибір – вибір тілесний. Повернення душі у Дім Отця можливе за умови повного покаяння душі, тому початком спасіння вважають саме його. Бо до приходу Ісуса прийшов Іван, який проповідував хрещене покаяння. Ісус Христос – це Спаситель-Наречений, який повинен заручитися з душею (Мт. 25: 1-13), щоб повернути її в Дім Отця. Треба відмітити, що канонічні тексти Євангелій Нового Завіту містять в собі безліч гностичних фрагментів, особливо Євангеліє від Матея та Івана, а також Послання апостолів.

Людина – це арена боротьби добра зі злом, але за допомогою любови та чистоти і посвяти себе Богу, душа може очиститися “від усякої демонічної зарази”. В людській душі можливі хвилювання, які відвертають її від божественного і тоді вона воює проти Духа, здійснюючи злі вчинки, вчинки тілесні: “Учинки ж тіла явні: розпуста, нечистота, розгнузданість, ідолопоклонництво, чари, ненависть, сварки, заздрість, гнів, суперечки, незгода, пияцтво...” (Галатам 5:19-21). Дух – протилежний тілу, тому можливі збурення душі та її страждання, коли вона розривається між Духом і тілом. Внутрішня боротьба – це доля душі, яка ще не розкаялась і не стала на шлях спасіння.

Суть Вчення Ісуса Христа не лежить на поверхні. Потрібно докласти значних зусиль розуму та серця, щоб осягнути його. Думки священних книг потрібно записувати в своїй душі потрійним чином: простий віруючий повинен задовольнятися немовби тілом Писання (так називається найбільш доступний його сенс); більш досконалий віруючий сприймає душу Писання, а найдосконалиший вловлює Дух Писання (Оріген). Бо, як говорить апостол: “Ми ж говоримо про мудрість між досконалими, – не про мудрість цього віку, ані про мудрість князів цього віку, що загибають; але говоримо про мудрість Божу в тайні, закриту, що її Бог призначив перед віками нам на славу; її ніхто з князів цього віку не спізнав” (1. Кор. 2.6-8). Така людина може навчатися духовним законам. Ісус Христос відкрився усім по-різному: “...Він не відкрився таким, яким він був воістину. Але він відкрився так, як можна було бачити Його. Так всім їм відкрився: Він відкрився великим – як великий, Він відкрився малим – як малий, Він відкрився ангелам – як ангел і людям – як людина. Тому його Логос прихований від кожного”. Справді, якби кожен зрозумів, навіть неправедні та грішники, суть Ісусового Вчення, але без зміни свого способу життя, - це би стало причиною великих гордощів з їхнього боку. “Небезпечно говорити невігласам, подібним до свиней, про істинне світло у формі щирих

висловлювань. Для натовпу немає нічого кумеднішого за ці речі, а для слухачів, відкритих для істини, немає нічого величнішого за їхній богонатхненний зміст” (Климент Олександрійський). В Євангелії від Филипа читаємо: “Імена, які дані земним речам, обманюють, вони відволікають серця... Той, хто чує слово “Бог” не осягає того, що надійне, а лише те, що не надійне... імена, які були почуті, існують у світі для обману...”. Це ж саме стосується слів “Отець”, “Син”, “Дух Святий”, “життя”, “світло”, “воскресіння” тощо. Всі вони наповнені земним змістом.

Ще однією особливістю гностичного вчення є те, що гностики вчили про апокастазис – вчення про те, що будь-яке зло у світі буде знищене і початкове добро буде встановлено, тобто кінець стане початком. Цікавим є той факт, що дерево знання добра і зла було посаджене архонтами, які відпали від Повноти Буття, як про це згадується в гностичних текстах, і ввели в оману першого чоловіка Адама, який спочатку був андрогіном. Отже, коли розумна природа людини покине тіло і повернеться до свого Отця, тоді зникне будь-яке зло. Тому Ісус Христос «всіх викупив із гріха, спочатку людину, а потім і небо; тому що був і між ангелами зі своїми вічними Євангеліями» (Оріген).

Ігор Тенус

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Івано-Франківськ

ОСОБЛИВОСТІ РЕЛІГІЙНО-ФІЛОСОФСЬКОГО СИНТЕЗУ В СИСТЕМІ РЕНЕСАНСНОГО ПЛАТОНІЗМУ

Відколи, з появою філософії, в лоні Західної цивілізації вперше було розірване щоразу тотожне собі, первісне художньо-образне міфологічне ціле, завжди виникала спокуса подолати цю відкриваючу нові комунікативні обрії, але потенційно небезпечну для стабільності суспільства роздвоєність культури, яка до того ж мала стійку тенденцію до подальшої своєї саморуйнуючої фрагментації. З поміж численних спроб відновити всеуніфікуючу тотальність суспільного життя, віднайти можливість поєднання колись недиференційованих культурних форм і, тим самим, успішно протистояти начебто негативним трендам у розвитку людського духу особне місце займає думка Відродження, а надто, якщо вона представлена своїм найбільш характерним платонічним, повною мірою релігійно-філософським проявом.

Справді, платонізм в системі культури Ренесансу це не лише, як думають зазвичай, абстрактна форма, у яку поміщений гучний протест проти доживаючих свій вік пустопорожніх схоластичних спекуляцій, це також певний зміст, цілком конкретна теоретична програма з практичного усунення закріпленого у християнській традиції одвічного протистояння між богонатхненою теологією та натхненою людиною філософією. Ключовим аспектом цієї унікальної, неспівмірної з характером середньовічного мислення програми є ідея необхідності створення, або ж визнання апріорного,